

## Babur's role in the flourishing of art and architecture

Jaleh GhezelAyagh<sup>1</sup>  | Ahmad Fooladian<sup>2✉</sup>  | Alireza Abdollahi Khoshmardan<sup>3</sup> 

1. Ph.D. Student of History and Civilization of Islamic Nations, Islamic Azad University Mashhad Branch, Mashhad, Iran.
2. Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran, Email: [a.fooladian@yahoo.com](mailto:a.fooladian@yahoo.com)
3. Assistant Professor of History and Civilization of Islamic Nations, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran.

Article history: Received 08 January 2020;

Received in revised form 11 June 2022;

Accepted 12 June 2022

### Abstract

India is a land that has been ruled by Muslim and Persian-speaking Mughal kings for more than three hundred years (1526-1857). Babur, the Mughal dynasty of India, used it by planning and utilizing cultural and artistic aspects to advance the goals and maintain the foundations of his government and his successors. Babar's support for artists was one of the reasons for the migration of artists, which influenced the growth of art and architecture in this period. The purpose of this article is Babur's role in the prosperity of art and architecture and his achievements during his reign as the founder of the Mughal Empire in India. The research results indicate that Babur, as the founder of the Indian Mughal dynasty, was familiar with the arts of painting, calligraphy and architecture. Accordingly, the main question of the present study is: What role has Babur played in the prosperity and cultural flourishing in the field of art and architecture? The present research has been compiled in a theoretical and historical way and using library resources and tries to study the role and function of Babur in the development of art and architecture and his artistic achievements

**Keywords:** Babur, Indian Mughals, Tolerance, Art and Architecture.

### 1. Introduction

As India is a vast land with a long history of civilization. This land of India has been one of the important points of Persian-Islamic culture and art since the sixteenth century. The period of the Mughals of India is one of the periods of cultural and artistic development of the land of India. The main reason for this progress was that the Mughal emperors of India, especially the kings of the first period of this dynasty, in addition to being lovers of Persian poetry and literature, also encouraged arts such as painting, calligraphy and architecture. In addition to Turkish, the mother tongue of the Mughal dynasty of India, they were fluent in Persian and Uzbek. Babur, the head of the Mughal dynasty of India, was the first Mughal ruler of India to uphold Islamic culture and be influenced by Persian art. Understanding his interest in culture and art depends on knowing the Babur family and his living environment.

#### 1.1. Research methodology

In this research, theoretical and historical research methods have been used. In order to collect information, first-hand written sources such as Baburnama by Zahir-u-ddin Mohammad Babur and second-hand sources such as foreign sources and authoritative research articles in this field have been used. In addition, survived drawings from the Babur period have been used.

## 2. Discussion

Before entering India, Babur was familiar with the Herat School of Art, which had grown greatly during the reigns of Baysunghar and Hussein Bayqara. Babur saw Behzad's works during his trip to Herat in 1506 and mentioned Behzad in his *Tuzuk*. Behzad introduced the Herat school of painting in Agra, and Babur, although not himself an illustrator and painter, had an artistic taste and commented on Behzad's illustrations. In fact, Behzad's attention to the real world around him distinguishes him from the painters before him (Babur, 2009: 103 and 120). Thus, at the beginning of Babur's reign, in painting, all components of the painting, including humans, animals, plants, rocks, and mountains, showed their natural features, as in the Herat school, and human images were more clearly expressed. The presence of details and elegance are perfectly in harmony with the human figures and the vivacity and movement that are in the images, and the depiction of man himself shows Babur's lack of religious prejudice.

From the beginning of the Mughal dynasty of India, magnificent buildings were built in India, including palaces, gardens, mosques, schools, temples, castles, tombs, stairs and gates. View of ancient buildings and Hindu temples and sculptural style and their symmetry and iconography with the style and method of architecture in Herat, Isfahan, Shiraz, Bukhara and Samarkand and from its combination an independent style in the architecture of the Mughals of India was created which called Indian and Islamic architecture came (Hekmat, 2017: 117). The style of indigenous traditions of Indian and Islamic architecture was combined with shapes and techniques inspired by Iran and Central Asia. The volumetric and three-dimensional volume of the buildings was one of the architectural features of this period (Blair and Bloom, 2009: 696).

According to what mentioned above, it can be said that the land of India has a beautiful combination of Central Asian, Iranian and Indian architectural art, which in oval arches, onion-shaped gates and domes and numerous columns in octagonal buildings and plans, The use of the minaret in the four corners of the building and the use of arabesque designs in the construction of the tomb during the Mughal period of India is clearly seen and in fact this is the style of Indian Mughal architecture. In the architecture of this period, stone, especially red sandstone and white marble replaced the bricks and tiles of the previous period. One of the most famous monuments of the Mughal period in India is the huge tombs on the platforms and among the vast gardens.

## 3. Conclusion

The main issue of the present article is to examine the role of Babur, the founder of the Muslim Mughal dynasty of India, in the cultural and artistic development of Indian society. This is a fact that the beliefs and tastes of a ruler can cause fertility and cultural and artistic prosperity of a society and it is effective in the future generations, and in addition to this fact reviewing sources, especially Babur's will to Homayoun, Babur's meeting with Gurh kattri And Babur's friendly relationship with the Safavid Shiite government all show his tolerance in the manner of governing. Babur, along with having the necessary qualities for government, transformed the Mughal nomadic culture into urbanization. Babur's tolerance in dealing with a predominantly Hindu community made it possible for everyone to develop science, art, and architecture without neglecting their religious differences. Many Iranian artists came to India and created new ideas and immortal works in Indian culture and scientific environment there, and that is why we are witnessing the establishment of art schools during the Babur dynasty. Using Iranian art and architecture, Babur built gardens in India imitating the Iranian Chaharbagh and established schools and libraries. As a Muslim king, he refrained from destroying Hindu temples while constructing buildings, gardens, and mosques, and sought to establish peaceful relations with the people who were in the majority in the society of that time. Babur combined the architectural culture of Iran and Central Asia with India and enriched it. The trade and movement of caravans of merchants during the Babur period also mixed Indian culture with Iran and Central Asia and led to cultural exchange. Therefore, according to what has been said, Babur has been successful in the cultural and artistic flourishing of the society of his time, and the art of architecture (especially gardening) has received more attention than the other arts in his time, and this attention has continued after him.

#### 4. References

##### Holy Quran.

- Alami, Abul-fazl ibn Mubarak. (1993). **Akbarnama**, edited by Gholamreza Majd Tabatabai, Institute of Cultural Studies and Research, Tehran.
- Anwar, Z. (2015). **Babur's Contributions to Understanding and Development of Linkages**, Central and South Asia, University of Peshawar Press.
- Babar, Z. (1890). **Baburnama**, translated by Abdul Rahim Khan-i-khanan, Bombay edition.
- Babur, Z. (1989). **BaburNama**, TrBeveridge, New Delhi: Munshiram Manuharlal Pub.
- Blair, S., Bloom, J. (2009). **Islamic Art and Architecture 2**, translated by Yaghoub Azhand, Tehran: Samat Publications.
- Cartersy, B. (1991). **Art, the Reign of Babur (1526-1530)**, Cambridge University Press.
- Cornell, V. (2007). **Voice of Islam: Voice of Art**, Beauty of Islam Series Prager, West Port Publications.
- Dimand, M. (2004). **Guide to Islamic Industries**, translated by Abdullah Faryar, Tehran: Scientific and Cultural Publisher.
- Gupra, B. B. (2013). **India through the Ages**, Niyogi Books.
- Habibi, A. (1981). **Zahir ud-Din Muhammad Babur**, Kabul: Bayhaqi.
- Hallister, J. N. (2004). **Shiites in India**, translated by Azarmidokht MaShayekh Faridani, Tehran: University Publishing Center.
- Hekmat, A. (2017). **History of the Land of India from Ancient times to the Present**, Tehran: Book World Publisher.
- Khademi Nodoshan, F., Babamoradi, R. (2007). The Impact of Iranian Art Painting on the Indian Subcontinent with Emphasis on the School of Indian Mughal Painting, **Modares Quarterly of India**, 2(1): 1-8.
- Khwandmir, Gh. (1983). **History of Habib Al-Siyar an Introduction**, Tehran: Khayyam Publications.
- Lamb, H. (1979). **Babur the Tiger First of the Great Mughal**, NewYork Double Day and Company Publications.
- Majumdar, R.C. (1961). **an Advanced History of India**, Part2, London: MacMillan and co Pub Ltd.
- Mirahmadi, M. (1992). **Political and Social History of Iran in the Safavid Era**, Tehran: Amirkabir Publications.
- Mousavi Haji, S. R., Taghavi, A., Sharifi Nejad, S. (2014). A Comparative Study on the Physical and Spatial Structure of the Persian Garden during the Safavid and Gurkhanid Periods of India, **Subcontinent Researches**, 6(21): 151-167.
- Nath, R. (1976). **Some Aspects of Mughal Architecture**, Vol1, Social Science Publications.
- Omidian, Z. (2010). Foundations of the Gurkhanid dynasty of India, **Research in history**, 1(1): 2-19.
- Pakbaz, R. (2017). **Iranian painting from long ago to today**, Zarrin and Simin Publications, Tehran, 2017.
- Radfar, A. (2014). Iran and India in the course of history, **Scientific and cultural news monthly**, 13.
- Rahman, S. M. (1979). **Islamic Calligraphy in Medieval**, India, University Press.
- Riyadh-al-Islam. (1993). **History of Iran-India Relations**, translated by Mohammad Baqer Aram and Abbas Gholi Ghaffari Fard, Tehran: Amirkabir.
- Sabahat Azim. (2012). **Babur rule in Kabul and India**, translated by Seyed Ibrahim Qaisari, Kabul: Tak pub.
- Safi, Gh. (1995). Manifestations of Iranian Culture and Art in the Gurkhanid Age of India, **Journal of the Faculty of Literature and Humanities**, University of Tehran, pp. 287-299.
- Sarafrazi, A., and Ebrahimi, M. (2018). The prevalence of Persian coins in the Mongol period in the Indian subcontinent, **Subcontinent Researches**, 10(35): 61-78.
- Savory, R. (2013). **Safavid Iran**, translated by Kambiz Azizi, Tehran: Nashr-e-Markaz.
- Schimmel, A. (2010). **In the Mughal realms**, translated by Faramarz Najd Samiei, Tehran: Amirkabir.
- Wani, Z. (2008). **Development of Public Libraries in India**, Department of Library and Information Science University of Kashmir, India.
- Zekrgoo, A. H. (1993). Traces of Iranian Art in Indian Culture, **Farhang Letter**, 10-11: 130-137.

<http://www.gotoagra.com/2016/03/ram-bagh-agra.html>

<http://www.metmuseum.org/art/collection/search/451958>

<https://art.thewalters.org/detail/9601/babur-and-his-warriors-a-hindu-temple-2/>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Charbagh#/>.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Hasht\\_Behesht/](https://en.wikipedia.org/wiki/Hasht_Behesht/)

<https://www.alamy.com/stock-photo-babur-at-the-spring-of-khanja-sili-yaram-kabul-from-babur-nama-fo1-20829075>.

[https://www.gardenvisit.com/gardens/bagh-e\\_vafa-wafa](https://www.gardenvisit.com/gardens/bagh-e_vafa-wafa)

---

**Cite this article** GhezelAyagh, J., Fooladian, A. and Abdollahi Khoshmardan, A. (2024). Babur's role in the flourishing of art and architecture. *Journal of Subcontinent Researches*, 16(46), 173-188. [DOI: 10.22111/jsr.2022.32912.2032](https://doi.org/10.22111/jsr.2022.32912.2032)

---

## نقش بابر در رونق یافتن هنر و معماری

ژاله غزلایاق<sup>۱</sup> | احمد فولادیان<sup>۲</sup> | علیرضا عبدالهی خوشمردان<sup>۳</sup>

۱. دانشجوی دکتری گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد، ایران.
۲. نویسنده مسئول: استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد، ایران، ایمیل: [a.fooladian@yahoo.com](mailto:a.fooladian@yahoo.com)
۳. استادیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد، ایران.

### چکیده

هندوستان سرزمینی است که بیش از سیصد سال (۹۳۳-۱۲۷۴ ه.ق) تحت حکومت پادشاهان مسلمان و پارسی‌گوی مغول بوده است. بابر سرسلسله مغولان هند با برنامه‌ریزی و بهره‌گیری از جنبه‌های فرهنگی و هنری در پیشبرد اهداف و حفظ پایه‌های حکومت خود و جانشینانش، از آن استفاده کرد. حمایت بابر از هنرمندان، از دلایل مهاجرت هنرمندان بوده که در رشد هنر و معماری در این دوره تأثیرگذار بوده است. هدف مقاله حاضر، تبیین نقش بابر در رونق هنر و معماری و دستاوردهای او در دوره حکومتش به‌عنوان بنیان‌گذار حکومت مغولان هند است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که بابر به‌عنوان بنیان‌گذار سلسله مغولان هند، با هنرهای نقاشی، خوشنویسی و معماری آشنایی داشته است. براین اساس سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که بابر چه نقشی در رونق و شکوفایی فرهنگی در عرصه هنر و معماری داشته است. پژوهش پیش‌رو به شیوه نظری و تاریخی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای تدوین شده است و می‌کوشد تا به بررسی نقش و عملکرد بابر در رشد هنر و معماری و دستاوردهای هنری او بپردازد.

**واژه‌های کلیدی:** بابر، مغولان هند، رواداری، هنر و معماری

### ۱- مقدمه

هند سرزمینی پهناور و دارای سابقه تمدنی طولانی است. سرزمین هند از قرن هفتم ه.ق به بعد، یکی از نقاط مهم فرهنگ و هنر فارسی-اسلامی بوده است. دوره مغولان هند یکی از دوره‌های شاخص پیشرفت فرهنگی و هنری سرزمین هند محسوب می‌شود. دلیل اصلی این پیشرفت آن بود که امپراتوران مغولی هند به‌خصوص پادشاهان دوره اول این سلسله، علاوه بر اینکه دوستدار شعر و ادب فارسی بودند، مشوق هنرهایی چون نقاشی و نگارگری، خوشنویسی و معماری نیز بودند. آنان علاوه بر زبان ترکی که زبان مادری سلسله مغولان هند بود، به زبان‌های فارسی و ازبکی نیز تسلط داشتند. بابر سرسلسله مغولان هند، اولین حاکم مغولی هند است که حامی فرهنگ اسلامی و متأثر از هنر ایرانی بود. درک علاقه او به فرهنگ و هنر، در گرو

مطالعات شبه‌قاره، دوره ۱۶، شماره ۴۶، ۱۴۰۳، صص ۱۷۳-۱۸۸.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۱۸

استناد: غزلایاق، ژاله؛ فولادیان، احمد؛ عبدالهی خوشمردان، علیرضا. (۱۴۰۳). نقش بابر در رونق یافتن هنر و معماری، *مطالعات شبه‌قاره*، ۱۶ (۴۶)، ۱۷۳-۱۸۸.

DOI: [10.22111/jsr.2022.32912.2032](https://doi.org/10.22111/jsr.2022.32912.2032)

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان



© غزلایاق، ژاله؛ فولادیان، احمد؛ عبدالهی خوشمردان، علیرضا.

شناخت خانواده بابر و محیط زندگی اوست. پدر بابر، عمرشیرخ بن ابوسعید بن میران شاه بن تیمور، مردی اهل ادب بود و بخشی از اوقات خود را به مطالعه متون ادبی و تاریخ‌نویسی و شاهنامه‌خوانی سپری می‌کرد (هالیستر، ۱۳۸۳: ۱۰۷). دوره خردسالی، نوجوانی و سال‌های نخست حکمرانی بابر در مناطقی از ماورالنهر چون سمرقند، بخارا و فرغانه سپری شد که پایگاه مهم زبان، ادب فارسی، علم و هنر ایرانی به شمار می‌رفت (سیوری، ۱۳۹۲: ۲۰۳). آنچه بابر را شبیه تیموریان می‌کند این است که او نیز حامی شعر و هنر و معماری بود. بابر نگارگر نبود، اما در دوره او نگارگری هندی از مکتب هرات تأثیر پذیرفت. به همین سبب دوره حکمرانی او آغاز تأثیرگذاری نگارگری ایران بر امپراتوری مغولان هند بود. تأثیرپذیری از ایران را حتی در هنر معماری بابر، یعنی احداث باغ‌های زیبا به تقلید از چهارباغ ایران نیز می‌توان مشاهده کرد. از سوی بابر اولین پادشاه مسلمان هند است که با رواداری مذهبی زمینه حضور نقاشان مستعد و بومی هندو را در کنار نگارگران ماهر و مسلمان در جهت پیشرفت و رونق هنر نگارگری در عرصه فرهنگ و هنر فراهم کرد و نقاشان مشتاق و مستعد هندو در پیروی از استادان نگارگر ایرانی می‌کوشیدند.

### ۱-۱- بیان مسئله (بحث و بررسی)

بابر به‌عنوان بنیان‌گذار سلسله مغولان مسلمان هند از جنبه‌های گوناگون مورد توجه قرار گرفته است. یکی از ابعاد زندگی بابر، بُعد هنری و فرهنگی است. بابر پادشاهی اهل هنر و هنردوست بوده است و به همین دلیل توانست زمینه ظهور در عرصه فرهنگ و هنر را برای مسلمان و غیرمسلمان فراهم کند.

بنابراین بررسی وضعیت فرهنگی و هنری عصر حکمرانی بابر و میزان اثرگذاری او بر جامعه و پیشرفت و رشد جامعه آن روز، می‌تواند بُعد دیگری از شخصیت بابر را نشان دهد. این مقاله به دنبال پاسخ به پرسش‌های زیر است:

۱. نقش بابر در رونق و شکوفایی فرهنگی و هنری جامعه چگونه بوده است؟

۲. تأثیر بابر بر رشد هنر معماری چه بوده است؟

### ۲-۱- اهداف و ضرورت تحقیق

در زمینه حکومت مغولان هند تحقیقات مختصری صورت گرفته است و در بیشتر این پژوهش‌ها پادشاهان مغولی هند از منظر سیاسی و اجتماعی حکومت خود، مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. این مقاله تلاش خواهد کرد با نگاهی به این تحقیقات و جوه تازه‌ای از زندگی بابر از منظر رواداری فرهنگی را مطرح و نقش بابر را در رشد و توسعه فرهنگی و هنری آن دوره بررسی کند.

### ۳-۱- روش تفصیلی تحقیق

روش پژوهش، نظری و به شیوه تاریخی است. روش گردآوری اطلاعات نیز منابع کتابخانه‌ای است و از منابع دست اول مانند بابرنامه اثر ظهیرالدین محمد بابر و منابع دست دوم مانند منابع خارجی و مقالات در این زمینه استفاده شده است.

### ۴-۱- پیشینه تحقیق

در کتاب «حکومت بابر در کابل و هند» اثر صباحت عظیم و ترجمه سید ابراهیم قیصاری (۱۳۹۱) بیشتر بر سیاست و نحوه حکومت‌داری بابر تأکید شده است. در اثر «تاریخ روابط ایران و هند» تألیف دکتر ریاض‌الاسلام و ترجمه محمدباقر آرام و عباسقلی غفاری‌فرد (۱۳۷۲) نیز بیشتر بر زمینه‌های سیاسی حکومت بابر و جانشینان او پرداخته شده است. در اثر «نقاشی ایران از دیرباز تا امروز» از پاکباز (۱۳۹۶) به سیر هنر نقاشی در ایران و تأثیر این هنر بر همسایگان پرداخته شده است. در کتاب «تاریخ رشد هند» اثر مجومدار (Majumdar, 1961) به هند قبل از اسلام، هند در دوره مغولان مسلمان هند، جنبه‌های فرهنگی و هنری اشاره شده است. در کتاب حکومت بابر از کارتزی (Cartesy, 1991) به حکومت بابر، دستاوردهای بابر و

جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی حکومت او بعد از مستقرشدن در هند توجه شده است. در مقاله «علل گسترش و رواج زبان و ادب فارسی در هند» از خان محمدعمر (۱۳۷۸) از لکهنو هند به وضعیت ادبیات و آثار ادبی دوره اول پادشاهان مغولی هند به‌طور مختصر پرداخته شده است. در مقاله تأثیر هنر نگارگری ایران بر شبه‌قاره هند با تأکید بر مکاتب نقاشی مغولان هند از خادمی ندوشن و بابامرادی (۱۳۸۶)، تأثیرپذیری هند از هنر و معماری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. در مقاله «تجلیات فرهنگ و هنر ایران در عصر گورکانیان هند» از صافی (۱۳۷۴) به هنرپروری شاهان مغولی هند و حضور هنرمندان ایرانی و تأثیر و نفوذ آنان در اعتلای فرهنگ و تمدن پرارزش ایرانی و اسلامی در شبه‌قاره هند توجه شده است. در مقاله «ردپای هنر ایران در فرهنگ هند» از ذکرگو (۱۳۷۲) حضور اساتید نگارگری ایران در هند چون میرسیدعلی و عبدالصمد و آخرین یافته‌ها و پیشرفت‌های هنری ایران در زمینه مینیاتور، خوشنویسی، تذهیب و سایر هنرها بررسی شده است. پژوهش‌های صورت گرفته به بررسی جنبه‌های سیاسی و اجتماعی حکومت بابر با نگاهی مختصر به جنبه‌های فرهنگی و هنری عصر او پرداخته‌اند. تفاوت تحقیق حاضر با پژوهش‌های مذکور در این است که این مقاله برآن است تا به بُعد متفاوتی از شخصیت بابر، یعنی تجلی هنری در کارنامه عصر حکومت او و تأثیر آزاداندیشی او در رشد هنر به‌عنوان بنیان‌گذار حکومت مغولان هند، بپردازد.

## ۲- آزاداندیشی بابر و نگرش مثبت او به رواداری مذهبی

ظهیرالدین محمد بابر فرزند میرزا عمرشیخ از نوادگان تیمور لنگ بود و در سال ۸۸۸ ه.ق در ناحیه فرغانه افغانستان زاده شد. در یازده سالگی (۸۹۹ ه.ق) بعد از فوت پدرش حاکم فرغانه شد (حبیبی، ۱۳۵۱: ۱). بعد از سختی‌ها و مشکلاتی که متحمل شد به فکر توسعه قلمرو خویش افتاد. او زمانی این تصمیم را گرفت که دو پادشاه قدرتمند، یعنی شیبیک‌خان ازبک و شاه اسماعیل صفوی در همسایگی او به ظهور رسیده بودند. مرگ شیبیک‌خان رقیب و دشمن بابر به دست شاه اسماعیل صفوی فرصت مناسبی برای بابر فراهم کرد تا بتواند سلطه خود را بر ممالک همجوار گسترش دهد. بابر به کمک شاه اسماعیل، بدخشان، بخارا و سمرقند را تصرف کرد. کمک به دولت‌خان والی پنجاب برای برکناری ابراهیم لودی بهانه‌ای برای فتح هند شد و در سال ۹۳۱ ه.ق به عزم تصرف هند از رود سند عبور کرد. بابر بعد از ورود به هند، توانست موقعیت حکومت خود را تحکیم بخشد. او در سال ۹۳۷ ه.ق در آگرا درگذشت و پیکر او را در باغ بابر در کابل دفن کردند (میراحمدی، ۱۳۷۱: ۵۲، ۵۳ و ۵۹).

بابر پادشاهی آزاداندیش و اهل علم بود. او در وصیت‌نامه‌اش که نسخه‌ای از آن در کتابخانه بهوپال هند نگهداری می‌شود، به همایون فرزندش سفارش کرده است تا برای وحدت اسلام، از تعصبات مذهبی برحذر باشد و اختلاف میان شیعه و سنی را نادیده بگیرد و از سویی عبادتگاه هیچ دینی را خراب نکند و با پیشوایان مذهبی رفتاری مناسب داشته باشد (هالیستر، ۱۳۸۳: ۱۴۴). این سفارش بیانگر رواداری مذهبی و وسعت دید سیاسی بابر است. بابر از طریق رواداری، توانست با دولت شیعه صفویه نیز ارتباطی دوستانه برقرار کند. علاقه‌مندی پادشاهان مغولی به فرهنگ، ادب و هنر ایرانی سبب شد دربار مغولان هند در دهلی همانند دربار ثانی ایران باشد. دکتر ریاض‌الاسلام عقیده دارد: «بابر سکه‌هایی را به سبک سکه‌های شیعی و به‌نام شاه اسماعیل رواج داده است، اما تاکنون چنین سکه‌هایی پیدا نشده و این فرض می‌تواند معقول باشد که بابر برای ادای دین خود به شاه اسماعیل به ضرب سکه مبادرت کرده و به شاه تقدیم کرده است» (سرافرازی و ابراهیمی، ۱۳۹۷: ۶۶). ثبات سیاسی و ایجاد فضای نسبتاً باز سیاسی و مذهبی برای ابراز وجود هنرمندان و از سویی حمایت و تشویق بابر از شعرا، مورخان، مؤلفان و هنرمندان موجب شکوفایی، شکل‌گیری و رونق هنر و ادب در عرصه حکومت مغولان هند شد، زیرا مردم هند، آداب و رسوم، افکار، عقاید دینی متفاوت و سنت‌های گوناگون داشتند. درواقع رواداری بابر روش و شیوه‌ای برای کاهش تضاد، بحران، تنش‌ها و اختلافات بین مغولان مسلمان و هندوها بود. برای تحقق‌بخشیدن به رواداری باید شرایطی فراهم شود، ابتدا در جامعه باید تنوع عقاید و اندیشه‌ها وجود داشته باشد؛ بنابراین اگر جامعه‌ای فاقد تنوع عقاید و اندیشه‌ها یا مدارای مردم،

به‌صورت یک جامعه یکدست باشد، رواداری در آن معنایی ندارد. از سویی دیگر باید در جامعه قدرت حاکمی وجود داشته باشد که عقاید مخالف را از روی آگاهی و اقتدار تحمل کند. آنچه بابر برای تحکیم حکومتش و حفظ آن برای اخلافتش انجام داد، آگاهی و اقتدار همراه با امکان اظهار وجود دادن به عقاید، منش‌ها و به نوعی تحمل جریانات سیاسی مخالف بود. بابر پس از ورود به هند کثرت و تنوع عقاید و افکار را پذیرفت؛ برای مثال در تصویر ۳ نگاره‌ای از ملاقات بابرشاه مغول با گورکاتری رهبر یکی از طریقت‌های هندو در معبد به تصویر کشیده شده که نشان از آزاداندیشی و رواداری بابر در عرصه هنر بدون در نظر گرفتن تفاوت مذهبی است.

### ۳- وضعیت نقاشی و نگارگری در دوره حکومت بابر

بابر پیش از ورود به هند، با مکتب هنری هرات که در زمان بایسنقر و حسین بایقرا رشد فراوانی کرده بود، آشنا بود. بابر در سفری که در سال ۹۱۲ ه.ق به هرات کرده بود، آثار بهزاد را دیده و در توزوک خود از بهزاد یاد کرده است. بهزاد مکتب نقاشی هرات را در آگرا مطرح ساخت و بابر با اینکه خود تصویرگر و نقاش نبود، ذوق هنری داشت و در تصویرگری‌های بهزاد اظهار نظر می‌کرد. در واقع توجه بهزاد به دنیای واقعی پیرامونش، او را از نگارگران پیش از خود ممتاز می‌کرد (بابر، ۱۳۰۸ ه.ق: ۱۰۳ و ۱۲۰)؛ بنابراین در آغاز حکومت بابر در نگارگری همه اجزای نگاره از جمله انسان‌ها، حیوانات، گیاهان، صخره‌ها و کوه‌ها نشان‌دهنده ویژگی‌های طبیعی خویش همانند مکتب هرات بوده و تصاویر انسانی با وضوح بیشتری بیان شده‌اند. وجود جزئیات و ظرافت، کاملاً با پیکره‌های انسان و شور و نشاط و تحرکی که در تصاویر بوده، هماهنگ شده‌اند و تصویرسازی انسان خود نشان از عدم تعصب مذهبی بابر دارد. می‌توان گفت امپراتوری مغولان هند که با حکومت بابر شروع شده، تحولی در هنر نگارگری هند به وجود آورده است. تناسب در اندازه و قرینه‌سازی، رعایت فاصله‌ها و ابعاد و واقع‌گرایی متأثر از مکتب هرات و سمرقند و نیز ظرافت و زیبایی اجزای نقاشی نیز همانند مینیاتورهای ایرانی به این هنر اضافه شد و شکوه و جلال گذشته را بازگردانید. از سویی در نقاشی‌های دوره مغولان هند متأثر از نقاشی هند، نگارگر با استقلال و به دلخواه خود، چهره‌ها را به تصویر می‌کشید و از ترسیم تصاویر عامه مردم ابایی نداشت و به هماهنگی میان آنان نیز توجهی نمی‌کرد. در واقع آنچه در نگاره‌های مغولی به چشم آمده، تلفیق چشم‌نواز طبیعت و انسان است و حضور متفاوت پادشاه با پوشش و آرایش منحصر به فرد در میان جمعی از همراهان و ملازمان که معمولاً در پشت او و برای محافظت از او به تصویر کشیده شده‌اند، چهره او را شاخص و متمایز از سایر نگاره‌ها کرده است. نکته مهم دیگری که در نگاره‌های مغولان هند به چشم می‌خورد، به تصویر کشیدن رخداد‌های مهم تاریخی با حفظ جزئیات و محل وقوع، برای حفظ سنت تاریخ‌نگاری از طریق نگاره‌ها است (تصویر ۱ و ۲).



تصویر ۱- ملاقات بابرشاه با سلطان علی میرزا، بابرنامه، ۱۵۹۰م، موزه هنر متروپولیتن، نیویورک

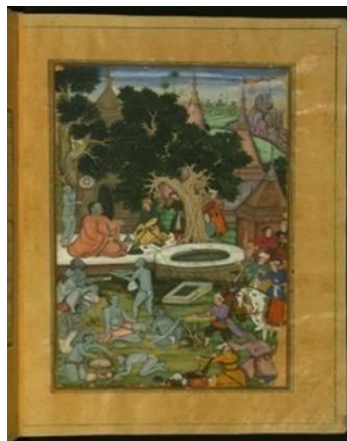
<http://www.metmuseum.org/art/collection/search/451958>



تصویر ۲- بابر در خانجا در نزدیکی کابل، موزه ملی هند، دهلی

<https://www.alamy.com/stock-photo-babur-at-the-spring-of-khanja-sili-yaram-kabul-from-babur-nama-fol-20829075>

به نظر می‌رسد نخستین اقدام بابر برای نگارگری و تأسیس سبک بابری به‌وسیله نقاشانی به‌وجود آمد که پس از استقرار بابر در کابل، از بخارا به این شهر آمدند و نیز پس از استقرار در هند، از کابل به این شهر رفتند (دیماند، ۱۳۸۳: ۶۹). می‌توان گفت در دوره بابر، به‌دلیل مشکلات و جنگ‌های طولانی برای تداوم حکومت و گشایش شهرها، بابر موفق به ایجاد و تأسیس کارگاه‌های نقاشی و تجمع هنر و هنرمندان نشد و شاید به‌همین دلیل است که اطلاعات دقیقی از هنر و آثار نقاشی دوره بابر موجود نیست (خواندمیر، ۱۳۶۲: ۹-۱۰). صحنه‌های نبرد، محاصره قلعه‌ها، شکار و همچنین صحنه‌هایی از ملاقات‌های شاه، جشن و پذیرایی در دربار پادشاهان و شاهزادگان نیز به فراوانی مشاهده می‌شود. تصویر ۳ ملاقات بابر با افرادی از طریقت هندو را در معبد نشان می‌دهد، بنابراین بابر پادشاهی جزم‌اندیش و متعصب نبوده است.



تصویر ۳- ملاقات بابرشاه با گورکاتری (رهبر یکی از طریقت‌های هندو)، بابرنامه، ۱۵۹۰م، آبرنگ، موزه هنر آسیا، سانفرانسیسکو

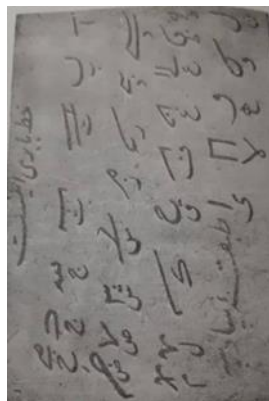
<https://art.thewalters.org/detail/9601/babur-and-his-warriors-a-hindu-temple-2>

#### ۴- خوشنویسی در دوره حکومت بابر

بابر به خوشنویسی نیز علاقه‌مند بود و آنقدر در نگارش خط پیشرفت کرد که مبدع شیوه خطی به‌نام خط بابری شد. این خط را بابر در کابل در سال (۹۱۰ ه.ق) اختراع کرده بود و همواره درباره آن با علما و نویسندگان مذاکره می‌کرد. در هند نیز آن را نشر داد و برای فرزندان خود نیز نمونه‌های آن را فرستاد. بابر در یک بیت ترکی از اشعار خود، خط بابری خود را به خط

سیغناقی (Khatt-i-Sighnaqi) منسوب داشته است و مراد از آن خط ریز نبوده، بلکه این خط منسوب به سیغناق، یک شهر کهن در کنار سیردریا بود که در حین حمله مغولان تیموری (Mongol) به کلی تخریب شده بود. این خط، خاص الفبای ترکی بوده است. بابر نسخه‌ای از قرآن را که با این خط نوشته شده بود به مکه فرستاد (حبیبی، ۱۳۵۱: ۷۵ و ۷۸). در نگارش قرآن، خط بیهارری رواج داشته و خط اصلی برای کتابت نسخه‌های نفیس در هند خط نسخ بوده است. در کتابت اشعار فارسی گاه به جای خط نسخ، خط نستعلیق به کار می‌رفت (بلر و بلوم، ۱۳۸۸: ۴۰۴).

با توجه به خط‌نگاره‌های زیر می‌توان گفت، خط بابر در واقع ترکیبی از شکل خط کوفی و علائم هندی است و در کلمات، حروف و چینش آن تقلید مشاهده می‌شود. جهت حروف خط بابری مانند خط کوفی از راست به چپ است و از سویی اتصال حروف به یکدیگر شبیه خطوط فارسی و عربی است؛ در عین حال فاصله بین حروف و کلمات نسبت به حروف و کلمات فارسی و عربی بیشتر است. در خط بابری حروف و کلمات زاویه‌دار است و ضخامت همه حروف یکسان نیست و بعضی از کلمات کشیده شده‌اند. به نظر می‌رسد نوشتن خط برای بابر شاه یک تفنن بوده است، اما در دوره حکومت او، تقابل فرهنگی و هنری بین شاهان در زمینه‌هایی چون نقاشی و خوشنویسی و سایر موارد وجود داشته و شاید اختراع خط بابری به نوعی رقابت با شاهان تیموری، پادشاهان همسایه و نشان دادن قدرت و شکوه حکومت باشد. خط بیهارری در هند ظاهر شد، اما رواج نیافت. خطوط نستعلیق، نسخ و ثلث نیز از انواع خط‌هایی بودند که در دوره حکومت مغولان هند توسط خوشنویسان مسلمان رواج یافتند (Rahman, 1979: 44). بابر با وجود داشتن مذهب حنفی، هیچگونه مخالفتی با فعالیت‌های خوشنویسی هنرمندان شیعه مذهب نداشت، از سویی هنر خطاطی فقط مختص متون مذهبی نبود، بلکه در متون ادبی و اشعار فارسی بیشتر جنبه زیبایی‌شناسی آن مطرح بوده و یک پدیده فرامذهبی بوده است که نشان از آزاداندیشی و رواداری مذهبی بابر دارد.



تصویر ۴- نمونه خط بابر شاه، ظهیرالدین محمد بابر، (مأخذ: حبیبی، ۱۳۵۱: ۷۶-۷۷)

##### ۵- معماری و دستاوردهای فرهنگی در دوره بابر

از هنگام آغاز سلسله مغولان هند، بناهای مجلل و با شکوه در هند بنا شد. این بناها شامل قصرها، باغ‌ها، مساجد، مدارس، معابد، قلاع، مقابر، پل‌ها و دروازه‌ها بود. مشاهده بناهای قدیمی، معابد هندو، سبک حجاری، قرینه‌سازی و پیکرنگاری آنان با سبک و روش معماری در هرات، اصفهان، شیراز، بخارا و سمرقند ترکیب شده و از ترکیب آن سبک مستقلی در فن معماری دوره مغولان هند به نام معماری هندواسلام به وجود آمد (حکمت، ۱۳۹۶: ۱۱۷). سبک سنت‌های بومی معماری هندواسلامی با اشکال و فنون ملهم از ایران و آسیای میانه ترکیب شد. حجم‌بندی سنگ فسان و سه‌بعدی عمارات از مشخصات معماری این دوره بود (بلر و بلوم، ۱۳۸۸: ۶۹۶).

با توجه به موارد بالا می‌توان گفت سرزمین هند ترکیب زیبایی از هنر معماری آسیای میانه، ایران و هند را دارد که در قوس‌های بیضی‌شکل درگاه‌ها و گنبد‌های پیازی‌شکل و ستون‌های متعدد در بناها و پلان هشت‌ضلعی، استفاده از مناره در

چهارگوشه بنا و کاربرد طرح‌های گیاهی-اسلیمی در بنای آرامگاه در دوره مغولان هند به روشنی مشاهده می‌شود و در واقع این سبک معماری مغولان هند است. در معماری این دوره، سنگ، خصوصاً ماسه‌سنگ قرمز و مرمر سفید جای آجر و کاشی دوره پیشین را گرفت. از معروف‌ترین بناهای دوره مغولان هند، ساخت آرامگاه‌های عظیم روی سکوها و در میان باغ‌های وسیع است.

چنانکه از منابع موجود برمی‌آید، علاقه بابر به معماری و باغ‌سازی در جهت آبادی و شهرسازی سبب می‌شد تا نزدیکان بابر یعنی درباریان و سردارانش نیز به تقلید از او به ساخت بناها و باغ بپردازند (بابر، ۱۳۰۸ ه.ق: ۲۰۵؛ حبیبی، ۱۳۵۱: ۱۲۲). باغ چهل‌زینه در غرب شهر سمرقند از بناهای ساخته‌شده به امر بابر و توسط سید معصوم بکری یکی از سرداران و مأموران عالی‌رتبه بابر بوده است. از میان معماران ایرانی، دو معمار مشهور، میرمیرک غیاث و شاه محمد از خراسان به همراه بابر به هند آمدند. باغ دهالپور در کابل به امر بابر و توسط شاه‌محمد بنا شد (Babur, 1989: 343). در میان تأثیر هنر معماری سایر سرزمین‌ها، ایران جایگاه ویژه‌ای دارد و این امر به سبب علاقه‌مندی پادشاهان مغولی به حفظ پیوندشان با پیشینیان خود، یعنی حاکمان تیموری در ایران است. ساخت بنای مسجد به همراه مناره‌ها و بناهایی مانند خانقاه، درگاه، دروازه، کاروانسرا، کانال‌های آب، فواره‌ها، شکارگاه و استفاده از مصالحی چون آجر، کاشی، موزاییک و آینه‌بندی، نتیجه تأثیر معماری ایرانی و حضور معماران ایرانی در کنار معماران هندی است (Gupra, 2013: 215, 242). این تقلید کلیشه‌ای در ساخت بناها، فضاهای داخلی و حتی طراحی فضای باغ‌ها نیز دیده می‌شود.

#### ۱-۵- ساخت باغ در هند به روش طرح چهارباغ ایران

در هند، باغ‌های ایرانی در بستری از فرهنگ و اقلیم با تغییر رویکرد زندگی از سبک چادرنشینی به استقرار دائم شکل گرفت. تمایل ذاتی سلاطین مغول برای زندگی کوچ‌نشینی در طبیعت و نیز روحیات آنان به‌عنوان یک سرباز جنگجو باعث می‌شد زندگی در چهارباغ را به گذراندن اوقات در یک قصر محدود و سر بسته ترجیح دهند. بابر در کابل به دلیل فصل سرد و سخت زمستان اجباراً در قصر اقامت می‌گزید و سپس با آمدن بهار، به تبعیت از سبک زندگی آسیای میانه، در اردوهای خود و چراگاه‌ها و باغ‌های اطراف شهر روزگار می‌گذراند (موسوی‌حاجی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۶۱). بابر به معماری و ساخت بناهای زیبا نیز علاقه‌مند بود و هنگامی که در کابل بود، دستور ساخت چهارباغی را به سبک چهارباغ هرات صادر کرد. این چهارباغ به وسیله چهار خیابان از هم جدا می‌شدند و هر باغ با نهرهای پرآب به باغچه‌های کوچک‌تر تقسیم می‌شد. در کنار چهارباغ، معمولاً بازارچه و مدرسه ساخته می‌شد و مکانی برای اطراق و سفرهای چندروزه پادشاهان و حاکمان محلی در نظر گرفته شده بود که همگی تقلیدی از معماری ایران بود و این سبک معماری چهارباغ در هند بیشتر از ایران به کار رفته است. همچنین بناهای دیگری چون حمام نیز در آنجا ساخته می‌شد. علامی در اکبرنامه از چهارباغ‌های کابل و قندهار سخن گفته است. در بیشتر آرامگاه‌های شاهان مغولی هند از طرح چهارباغ نیز استفاده شده است (علامی، ۱۳۷۲: ۳۴۳ و ۳۵۱).



تصویر ۵- چهارباغ <https://en.wikipedia.org/wiki/Charbagh>



تصویر ۶- باغ وفا در آدینه‌پور کابل [https://www.gardenvisit.com/gardens/bagh-e\\_vafa-wafa](https://www.gardenvisit.com/gardens/bagh-e_vafa-wafa)

طرح چهارباغ مجموعه باغ‌های بابر درحقیقت براساس طرح چهارباغ بهشت است که در قرآن مفهوم چهارباغ ذکر شده است: «و برای کسی که از مقام پروردگارش بترسد، دو باغ بهشتی است، پس کدام یک از نعمت‌های پروردگارتان را انکار می‌کنید» (سوره الرحمن، آیه ۴۶). «و در کنار آن دو بهشت، دو بهشت دیگر است، پس کدام یک از نعمت‌های پروردگارتان را انکار می‌کنید» (سوره الرحمن، آیه ۶۲). وسط باغ مزین به استخر بزرگ و چهارگوش است که به طرف چهار گوشه باغ آبراه دارد و در زمین مربع شکل مابین آبراه‌ها، درختان برای سرسبزی و زیبایی و اعتدال هوا کاشته شده‌اند (Cornell, 2007: 94). نام باغ‌هایی که بابر در هند ساخت، نشان می‌دهد که کابلی باغ، چهارباغ، باغ نیلوفر، باغ زرافشان، هشت بهشت و باغ وفا، متأثر از معماری ایران است، با خیابان‌ها و طرح‌ریزی‌هایی که توسط بابر به هند انتقال یافته بود. باغ وفا اولین باغ ساخته شده توسط بابر بود و در آن نهری جریان داشت و درختان پرتقال، لیمو و انار در آن کاشته شده بود. بابر میوه‌های هندی را به کابل نیز انتقال داد و نیشکر از هند به باغ وفا در آدینه‌پور (جلال‌آباد امروز و مرکز ایالت ننگرهار) آورد. بابر ذوقی را که در عمران و آبادسازی داشت در مدت کوتاه زندگی خود در هند به کار برد، باین‌حال چون پیش از بابر هنر بازسازی و تعمیر بنا در هند، سوابق درخشانی داشت و هم بابر در سمرقند و هرات نمونه‌هایی ارزنده از معماری را دیده بود یا تقلید می‌کرد، دوره بابر را در هند، دوام همان سبک معماری دوره‌های خلجیان و لودیان افغانی گفته‌اند که نمایندگی سبک مخلوط اسلامی و هندی را بیان می‌کند (حبیبی، ۱۳۵۱: ۱۱۶).



تصویر ۷- باغ هشت‌بهشت در کابل

[https://en.wikipedia.org/wiki/Hasht\\_Behesht](https://en.wikipedia.org/wiki/Hasht_Behesht)



تصویر ۸- رام‌باغ در آگرا

<http://www.gotoagra.com/2016/03/ram-bagh-agra.html>

بابر در هند عمارات، باغ‌ها و تفریحگاه‌ها ساخت و آب‌ها در آن جاری کرد، به حدی که مردم هند که چنین طرح‌هایی را ندیده بودند، این عمارت‌های ساخته‌شده را کابل جدید نامیدند. بابر در باغ هشت‌بهشت تاک‌های انگور پروراند. این باغ از چهار باغ وسیع در سه سطح تشکیل شده و ۱۵ پلکان دارد که با شیبی ملایم و چندین پاگرد به سمت پایین ادامه می‌یابد. رام‌باغ در سال ۱۵۲۸م توسط بابر در آگرا ساخته شد و طراحی این باغ شبیه باغ‌های ایران است. این باغ با مسیرهای سنگ‌فرش و هموار، به بخش‌هایی تقسیم شده و دارای جوی‌های آب و فواره‌های متعدد است. تراس‌ها، حوض‌ها و کاشت درختان منظم از مشخصات بارز این باغ است (بابر، ۱۳۰۸ ه.ق: ۱۲۲). با توجه به مطالب ارائه‌شده می‌توان گفت باغ‌های بابر مشخصاتی چون، دیوارهای بلند محصورکننده باغ، تقسیم‌بندی‌های منظم و چهارگوش همراه با ترازبندی، محورها و نهرهای اصلی و عمارت کلاه‌فرنگی در داخل باغ‌ها دارند. همچنین تراس‌بندی شیب‌ها، حوض آب، جوی آب و فواره برای طرح باغ‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. باغ‌های بابر متأثر از باغ‌های ایرانی دارای محور اصلی به همراه شیبی مختصر است؛ درعین حال باغ‌های بابر تماماً الگویی از باغ‌های ایرانی نیست. در باغ‌های بابر درختان حضور منظمی در هندسه باغ ندارند و در حاشیه مسیر باغ معمولاً درختان بلند کاشته شده‌اند که سد مسیر باغ و نمای بنا هستند (تصویر ۷). از سویی در باغ‌های بابر و باغ‌های بعدی او در هند، راه و مسیری برای گذر انسان به‌ندرت تعبیه شده و مسیر آب به چمن ختم می‌شود. تقسیم‌بندی فضا و محوطه باغ در باغ‌های هند دوره بابر منظم‌تر و به سبب گرمی هوا از پوشش درختان کوتاه استفاده شده است (تصویر ۸).

#### ۵-۲- شهرسازی در دوره حکومت بابر

بابر از همان دوران حکومت در فرغانه و سمرقند نسبت به آبادانی شهرها علاقه داشت. در دوره‌ای که بابر در سمرقند بود، شکوه علمی تیموریان را برای شهر حفظ کرد و البته پس از وی از اهمیت این شهر به‌شدت کم شد و سکنه آن رو به کاهش گذاشت. آخرین شکوه سمرقند از لحاظ مراکز فرهنگی ایرانی، متعلق به دوره بابر است. از دیگر دستاوردهای بابر، توسعه و آبادسازی شهرها بعد از فتوحات و توسط نیروهای نظامی بود. بابر در شهر کابل منطقه‌ای نوین‌آباد تأسیس کرد تا مردم از جهت مسکن دچار مضیقه نشوند و برای هر محله یک مسجد بزرگ، یک حمام و یک مدرسه ساخت. در شهرسازی به سبب رشد اقتصاد و تجارت و ساخت بنا، مناطق روستایی کمتر رشد یافتند. کارگاه‌های کوچک با نام کارخانه مورد استفاده قرار گرفت؛ برای مثال کارگاه چاپ در شهر فرخ‌آباد هند شکوفا شد و مرادآباد کارگاه ظروف برنجی داشت. سحرپور در هند نیز به سبب کارگاه صنایع چوبی شهرت یافت (Anwar, 2015: 223). بابر کسانی را که خانه داشتند تکلیف کرد در خانه‌های جدید زندگی کنند و خانه‌های سابق خود را در ازای خانه جدید به دولت مغولی بدهند و این روش را در هند نیز رواج داد. انجام این کار به سبب فراهم‌آوردن سرپناه برای همه مردم بود. بابر برای فراهم‌آوردن امکانات بهتر برای مردم، توسط اهل فن (مهندسان) آن دوره، جریان آب را بین محلات تقسیم کرد و از این طریق آب در همه فصول به تمام محلات کابل می‌رسید و باغ‌ها و درختان دچار کم‌آبی نمی‌شد و مردم در جامعه آن روز از آرامش نسبی برخوردار بودند (Lamb, 1979: 300).

آنچه در ساختار شهرسازی بابر مهم به‌نظر می‌رسد، این است که بابر باوجود ساخت بناها، باغ‌ها و مساجد در هند، به سبب نداشتن تعصب مذهبی و خشک‌اندیشی، در دوره حکومت خود هیچگاه معبد و عبادتگاه ادیان دیگر را خراب نکرد و به سبب نوع اندیشه‌اش، اخلاف او توانستند مدت طولانی بر هند حکومت کنند. بابر در کتاب خود به بازدیدش از بت‌خانه گوالیار با ذکر جزئیات اشاره کرده است و هیچ دستوری مبنی بر تخریب بت‌خانه و بت‌ها نداده است. این نشان می‌دهد که بابر هیچ حس مخالفی نسبت به دیگر ادیان نداشته است (امیدیان، ۱۳۸۹: ۱۲). در ساخت اکثر بناها از دیوارهای ساده و قطور، قوس، طاق و گنبد استفاده شده و مصالح به‌کار رفته ماسه‌سنگ سرخ و سنگ‌های سفید بود. ابعاد بناهای این دوره به شکل هندسی مربع مستطیل است و دیوارهای بلند و حضور مناره‌ها حکایت از وجود مسجد در هر محله دارد. بابر در دوره

حکومتش به آبادسازی دهلی و بازسازی این شهر به لحاظ اجتماعی و فرهنگی پرداخت، زیرا دهلی در نبردهای متعدد رو به ویرانی گذاشته بود. بابر نیروهایش را در شهر مستقر کرد و تلاش برای برقراری امنیت از سوی نظامیان را وجه همت قرار داد. بابر هنگامی که در آگرا استقرار یافت، به آبادسازی آنجا پرداخت و بر رود جمنا یک پل ساخت و در آگرا یک حمام نیز احداث کرد (Cartesy, 1991: 2, 5). از دیگر بناهای عصر بابر، به قول خودش، در هند جز چهارباغ آگرا، ایوان کلان داخل قلعه آگراست که عمارتی سه طبقه و دارای سه ایوان و چندین گنبد و یک مسجد سنگی و چاه آب است. ساخت بناهای متعدد که به امر بابر صورت گرفت سبب شد تا نزدیکان بابر نیز در آنجا عمارت‌ها برآوردند و باغ‌ها احداث کردند. چند مسجد کوچک مانند مسجد یادگار در باغ کابلی پانی‌پت و مسجد جامع در سنهله و مسجد جامع روهیل کهند به امر بابر ساخته شد (بابر، ۱۳۰۸ ه.ق: ۲۱۰، ۲۱۸، ۲۲۳، ۲۳۱).

### ۳-۵- مدرسه‌سازی در دوره حکومت بابر

مدرسه‌سازی در دوره مغولان هند، از زمان آغاز این سلسله مورد توجه حاکمان بوده است. این رونق علمی در شهرهایی چون سمرقند و هرات از دوره شاهان تیموری و سپس مغولان هند، وجود داشته است. این دو شهر مأمین علما و فضلا بود و مدارس و کتابخانه در این شهرها وجود داشت. در دوره بابر در همه مدارس شهر سمرقند دروس علمی به دو زبان فارسی و عربی تدریس می‌شد و از نظر کمی و کیفی مدارس متأثر از مدارس ایران بود. در خانقاه مخدوم اعظم، درویش‌ها به زبان فارسی صحبت می‌کردند و اشعار عرفای فارسی‌زبان را می‌خواندند (رادفر، ۱۳۹۳: ۴-۵).

مدارس در این دوره نیز همانند دوره تیموریان رنگ دینی داشت و به‌صورت مدارس دوره ابتدایی و همچنین مدارس برای دوره‌های عالی‌تر تحصیلات بود. در این مدارس حدیث، فقه، اخلاق و علوم ادبی تدریس می‌شد. علوم عربی و ادبی، غیر از علاقه شخصی بابر به شعر و ادب، برای کمک به فهم قرآن و مباحث دینی آموزش داده می‌شد (Lamb, 1979: 302). مدارس نیز توسط مذهبیان و عرفا و کسانی که هدفشان اشاعه مذهب و رواج علوم دینی بود، اداره می‌شد. در دوره بابر دو مدرسه مهم در سمرقند وجود داشت: یکی از آنان مدرسه خواجه اکرام در جنوب غربی سمرقند بود و در آن ریاضیات و نجوم را به طالبان علم می‌آموختند، اما علم مستقل از مذهب در این دوره دیده نمی‌شد و علوم عقلی در حاشیه زندگی عادی و سنتی مردم بود. مدرسه دیگر به اسم خانقاه مخدوم اعظم بود و در قصبه ده بید در سمرقند قرار داشت که مخدوم اعظم در آنجا دفن بود. مدرسان خانقاه‌ها نیز همانند مدرسان مدارس می‌بایست از درجه علمی برخوردار باشند. پادشاهان مغولی پس از ساخت مدارس و خانقاه، مستغلات و مزروعات را وقف این مراکز علمی و صرف امور آموزشی می‌کردند. امرای فرغانه املاکی را وقف خانقاه و اداره آن کردند و بابر نیز چند قطعه ملک را وقف خانقاه و مدرسه مخدوم اعظم کرد (Nath, 1976: 106). اگرچه در مدارس بابر بیشتر به دروس مذهبی اهمیت داده می‌شد، لکن منابع مختلف نشان می‌دهد که از میان علوم عقلی، ریاضیات و نجوم نیز در مدارس دوره بابر تدریس می‌شده است؛ بنابراین فرایندی که در دوره بابر شروع شد، در دوره‌های بعد (به‌ویژه دوره اکبر) در زمینه فلسفه، پزشکی و داروسازی رشد یافت و این امر بیانگر تسامح نسبی بابر است.

### ۴-۵- احداث کتابخانه در دوره حکومت بابر

از دیگر دستاوردهای فرهنگی بابر، احداث کتابخانه بود. در زمان حیات بابر در کتابخانه‌هایی که توسط او دایر شده بود دوازده شاهنامه مصور فردوسی وجود داشت. بابر از بهزاد، مینیاتوربست و نقاش معروف ایرانی دعوت کرد تا کتاب تاریخ تیموری و ریاض‌الادویه را مصور کند و این امر در اواخر عمر بابر و در دوره همایون رخ داد. کتابخانه مغولان هند و ساخت بناهای باشکوه آن به همراه نسخه‌های دست‌خط کمیاب و متخصصان کتابخانه در جهت طبقه‌بندی کتاب‌ها و حضور افرادی که در کار کتابداری خیره بودند، از ویژگی‌های فرهنگی بابرین است (Wani, 2008: 2-3).

بابر پس از پیروزی در نبرد پانی‌پت کتاب‌هایی را که در قصر ابراهیم لودی یافت به پسرانش همایون و کامران واگذار کرد؛ اما در نبردهای بعدی همایون، تعدادی از این کتاب‌های کمیاب از دست رفتند. در هنگام فتح کابل (۱۵۲۴/۹۳۱م) بخشی از کتاب‌هایی که همایون از دست داده بود، در دو شتر بار، در صندوق به‌دست آمد (شیمل، ۱۳۸۹: ۳۱۵). به نظر می‌رسد فکر احداث کتابخانه هنگامی که بابر در فرغانه بود در ذهن او شکل گرفت. کتابخانه دایر شده توسط بابر، کتابدار مخصوص داشت و کتاب‌ها از حیث زبان و علوم طبقه‌بندی شده بود. این کتابخانه‌ها بعدها در دوره فرزندان او رشد و رونق بیشتری یافت و در دوره‌های بعد از بابر بسیاری از کتاب‌های به‌دست‌آمده توسط هنرمندان و نگارگران حرفه‌ای دربار مصور شدند (Anwar, 2015: 10).

فعالیت‌های کتابخانه تنها محدود به امانت‌گرفتن کتاب نبود. منابع بررسی شده نشان می‌دهد عملکرد کتابخانه علاوه بر اینکه همانند مدارس، جنبه آموزشی داشته، وظیفه تدوین و تکثیر نسخ خطی را که به‌دست خوشنویسان نوشته شده بود، نیز داشته است. انواع کتاب‌های ادبی، تاریخی، نجوم، ریاضیات، جغرافیا، پزشکی و داروسازی در کتابخانه برای علاقه‌مندان به علوم وجود داشت. همچنین کتاب‌هایی مشتمل بر موضوعاتی مانند فقه، اخلاق و علوم مذهبی نیز در کتابخانه‌ها موجود بود.

## ۶- نتیجه‌گیری

مسئله اصلی مقاله حاضر بررسی نقش بابر، بنیان‌گذار سلسله مغولان مسلمان هند، در توسعه فرهنگی و هنری جامعه هند است. توجه به این حقیقت که چگونه باورها و سلیق یک حکمران می‌تواند باعث باروری و شکوفایی فرهنگی و هنری یک جامعه شود و در نسل‌های آتی نیز تأثیرگذار باشد و نیز بررسی منابع به‌خصوص وصیت‌نامه بابر به همایون، نگاره ملاقات بابر با گورکاتری (تصویر ۳) و رابطه دوستانه بابر با دولت شیعه صفوی، همه بیانگر رواداری وی در شیوه حکمرانی است. بابر در کنار داشتن صفات لازم برای حکومت، فرهنگ کوچ‌نشینی مغولان را به شهرنشینی مبدل ساخت. رواداری بابر در برخورد با جامعه‌ای که اکثریت آن هندوان بودند، موجب شد تا امکان رشد علم، هنر و معماری برای همگان، بدون ایجاد محدودیت برای فرق مذهبی آنان فراهم شود. بسیاری از هنرمندان ایرانی به هند آمدند و در فرهنگ هند و محیط علمی آنجا، افکاری تازه و آثاری جاودانه را پدید آوردند و به همین سبب است که در دوره اخلاف بابر شاهد تأسیس مکاتب هنری هستیم. بابر با بهره‌گیری از هنر و معماری ایران، در هند باغ‌هایی به تقلید از چهارباغ ایران بنا کرد و مدرسه‌ها و کتابخانه تأسیس کرد. او در حین ساخت بناها، باغ‌ها، مساجد، به‌عنوان یک پادشاه مسلمان، از تخریب معابد هندوها خودداری کرد و سعی در ایجاد روابط مسالمت‌آمیز با مردمی کرد که در جامعه آن دوره در اکثریت بودند. بابر فرهنگ معماری ایران و آسیای میانه را با هند ترکیب کرد و آن را غنی‌تر ساخت. تجارت و رفت‌وآمد کاروان‌های بازرگانان در دوره بابر، نیز سبب اختلاط فرهنگ هند با ایران و آسیای میانه بود و سبب تبادل فرهنگی شد؛ بنابراین با توجه به مطالب گفته‌شده بابر در شکوفایی فرهنگی-هنری جامعه روزگار خود پادشاهی موفق بوده است و هنر معماری (به‌ویژه باغسازی) در دوران وی از بقیه هنرها بیشتر مورد توجه بوده و پس از وی این توجه ادامه داشته است.

## ۶- منابع

### قرآن کریم.

- امیدیان، زینب. (۱۳۸۹). زمینه‌های تأسیس سلسله گورکانیان هند، پژوهش در تاریخ، ۱(۱): ۲-۱۹.
- بابر، ظهیرالدین محمد. (۱۳۰۸ ه.ق.). بابرنامه، ترجمه عبدالرحیم خان‌خانان، طبع بمبئی.
- بلر، شیل؛ بلوم، جانانان. (۱۳۸۸). هنر و معماری اسلامی ۲، ترجمه یعقوب آژند، تهران: انتشارات سمت.
- پاکباز، رویین. (۱۳۹۶). نقاشی ایران از دیرباز تا امروز، تهران: انتشارات زرین و سیمین.
- حبیبی، عبدالحی. (۱۳۵۱). ظهیرالدین محمد بابر، کابل: بیهقی.

- حکمت، علی‌اصغر. (۱۳۹۶). *تاریخ سرزمین هندوستان از عهد باستان تا عصر حاضر*، تهران: ناشر دنیای کتاب.
- خادمی ندوشن، فرهنگ؛ بابامرادی، رسول. (۱۳۸۶). تأثیر هنر نگارگری ایران بر شبه‌قاره هند با تأکید بر مکتب نقاشی مغولان هند، *فصلنامه مدرس هند*، ۲(۱): ۸-۱.
- خان محمدعامر. (۱۳۷۸). علل گسترش و رواج زبان و ادب فارسی در هند، *نامه پارسی*، ۴(۴): ۶۴-۴۲.
- خواندمیر، غیاث‌الدین بن همام. (۱۳۶۲). *تاریخ حبیب السیر*، مقدمه، تهران: انتشارات خیام.
- دیماند، موریس. اسون. (۱۳۸۳). *راهنمای صنایع اسلامی*، ترجمه عبدالله فریار، تهران: ناشر علمی و فرهنگی.
- ذکرگو، امیرحسین. (۱۳۷۲). *ردپای هنر ایران در فرهنگ هند، نامه فرهنگ*، ۱۰-۱۱: ۱۳۰-۱۳۷.
- رادفر، ابوالقاسم. (۱۳۹۳). ایران و هند در گذر تاریخ، *ماهنامه خبری علمی و فرهنگی*، ۱۳.
- ریاض‌الاسلام. (۱۳۷۲). *تاریخ روابط ایران و هند*، ترجمه محمدباقر آرام و عباسقلی غفاری‌فرد، امیرکبیر، تهران.
- سرافرازی، عباس؛ ابراهیمی، مریم. (۱۳۹۷). رواج سکه‌های فارسی در دوره مغولان در شبه‌قاره هند، *مطالعات شبه‌قاره*، ۱۰(۳۵): ۷۸-۶۱.
- سیوری، راجر. (۱۳۹۲). *ایران عصر صفوی*، ترجمه کامبیز عزیزی، تهران: نشر مرکز.
- شیمیل، آنه‌ماری. (۱۳۸۹). *در قلمرو خانان مغول*، ترجمه فرامرز نجد سمیعی، تهران: امیرکبیر.
- صافی، قاسم. (۱۳۷۴). تجلیات فرهنگ و هنر ایران در عصر گورکانیان هند، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، ۱-۴(۱۳۳): ۲۸۷-۲۹۹.
- صباح‌عظیم. (۱۳۹۱). *حکومت بابر در کابل و هند*، ترجمه سید ابراهیم قیصاری، کابل: نشر تاک.
- علامی، ابوالفضل. (۱۳۷۲). *اکبرنامه*، به تصحیح غلامرضا مجد طباطبایی، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- موسوی‌حاجی، سید رسول؛ تقوی، عابد؛ شریفی‌نژاد، ثریا. (۱۳۹۳). پژوهشی تطبیقی در ساختار کالبدی فضایی باغ ایرانی در دوران صفوی و گورکانیان هند، *مطالعات شبه‌قاره*، ۶(۲۱): ۱۵۱-۱۶۷.
- میراحمدی، مریم. (۱۳۷۱). *تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران در عصر صفوی*، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- هالیستر، جان نورمن. (۱۳۸۳). *شبهه در هند*، ترجمه آذرمیدخت مشایخ فریدنی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- Anwar, Z. (2015). *Babur's Contributions to Understanding and Development of Linkages, Central and South Asia*, University of Peshawar Press.
- Babur, Z. (1989). *BaburNama*, TrBeveridge, New Delhi: Munshiram Manuharlal Pub.
- Cartersy, B. (1991). *Art, the Reign of Babur (1526-1530)*, Cambridge University Press.
- Cornell, V. (2007). *Voice of Islam: Voice of Art*, Beauty of Islam Series Prager, West Port Publications.
- Gupra, B. B. (2013). *India through the Ages*, Niyogi Books.
- Lamb, H. (1979). *Babur the Tiger First of the Great Mughal*, NewYork Double Day and Company Publications.
- Majumdar, R.C. (1961). *an Advanced History of India*, Part2, London: MacMillan and co Pub Ltd.
- Nath, R. (1976). *Some Aspects of Mughal Architecture*, Vol1, Social Science Publications.
- Rahman, S. M. (1979). *Islamic Calligraphy in Medieval*, India, University Press.
- Wani, Z. (2008). *Development of Public Libraries in India*, Department of Library and Information Science University of Kashmir, India.
- <http://www.gotoagra.com/2016/03/ram-bagh-agra.html>
- <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/451958>
- <https://art.thewalters.org/detail/9601/babur-and-his-warriors-a-hindu-temple-2/>
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Charbagh#/media/File:View\\_from\\_atop\\_the\\_left\\_minaret\\_008.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Charbagh#/media/File:View_from_atop_the_left_minaret_008.jpg)
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Hasht\\_Behesht](https://en.wikipedia.org/wiki/Hasht_Behesht)
- <https://www.alamy.com/stock-photo-babur-at-the-spring-of-khanja-sili-yaram-kabul-from-babur-nama-fol-20829075>
- [https://www.gardenvisit.com/gardens/bagh-e\\_vafa-wafa](https://www.gardenvisit.com/gardens/bagh-e_vafa-wafa)